

כפי אשת יהווזר בר קלון, שלום-ציוון ברה גמלא, הנזכרת בכתבות על גלוסקמה ירושלמית, היא אחות יהושע בן גמלא, הכהן הגדול שנתמנה מעתה אגריפס השני⁽¹¹⁾). המאמר האחרון שמסר בעצמו לדפוס קרוב לסוף ימיו גם הוא דין בזיהוי⁽¹²⁾). הוא הצליח לקבע מתחם הכתובות שרשרא יהושין במשפחות ידוועת, לחבריהן נזכרים בכתבונות ובספרות התלמודית. מהידיעות על בניין בתיכונת ו קישוטם, הנמצאות בכתבונות מנוקדות שונות של הגיל, הסיק, כי חכרי משפחות מכובדות אחדות נטלו על עצמן את ההוצאות הכרוכות במפעלים אלה. אז נמצא, איפוא, משפחות שהשפטן היה גדולה לא בנזקודה אחת בלבד אלא בגילו. רב מאוד סכום הידיעות שעלייהן אנו חיברים לו ולפערות חיינו. מי שזכה לעמוד בקשר אליו עם המלומד המנוח יודע להעירך לא רק את פועלתו אלא גם הרוח היפה שבנה נעשה. כל שיחה אותו על ענייני הכתובות היה מלאה תעוזות, שורזו להוציאח חופש ולהרבות חשוב. מתחם שמחה רבה עקב את עבודות ביתו הכתובות, שגילה ד"ר מייזל בעית-שערים. בערות צערה ממש שמע את הסברי להופעות חדשות בחומר האפיגראפי היווני. פעם הציל את מייזל ואת המחבר מטעות ומכשלון בהבנת הכתובות, שנטగלהה לפני שנים מספר בבית-שערים.

יש קצת לשנות בין אדם ולפערות. פועלתו קלין הייתה מוקדשת באהבת אםת לבירור שאלות א"י. הזרם הגדול של מחקר, חיפוש ומדע זורם דרך הדורות. כל מה שעושה תלמיד חכם בשדה חיפוש האכת מצטרף אל הזרם הגדול ונבלע. אולם פועלתו קיימת, כי הוא שרת את המדע בכל כוחו.
ברוך זכרו לעולם.

(11) עי' קורפוס הכתובות, ע' 13-9. זהה מוצלח מאוד הוא זה הנזכר בכתבונות מס' 114 בקורפוס.

(12) עי' הערת 4.

חלוקת של פרופ. ש. קלין ז"ל בחקר דברי ימי הבית השני מאט א. שליט

שדה פועלתו של החוקר המנוח בכללו השתרע, כידוע, בשטח ידיעת ארץ-ישראל, ובעיקר בתחום של אחר גלות בבבּל. אולם טעות היא להניח, כי שעשו רבים, ש"ידיעת ארץ ישראל" בניסוחו של הפרופ' קלין ז"ל, מסתיגת בעיקר בקביעת היישובים הקדומים ובזיהוי שמותיהם. אמנם, הצד הזה שבחקירה

היה חשוב בעניין קלין וחשוב עד כדי כך, שהעללה את העניין למדרגת מڪזוע שלם; ואולם לא היה זה אלא צד אחד בלבד של תורתו. מה שרווח לפני עיניו הייתה ידיעת חייה היסטוריים של א"י על כל גילוייהם, הפעולות היישוביות והכלכליות, התנועות הפוליטיות, הפעולה הספרותית והתנוועה הדתית. מתוך תפיסה רחבה זאת של מדע ידיעת א"י תרם קלין באורח טבעי תרומות חשובות גם להיסטוריה של תקופת הבית השני. אין שום אפשרות לעמוד בסקרנה קצראה על ערכן הגדול והמשמעות לפעמים של תרומותיו אלו. נסתפק בחשובות שבנן. בהמשך מחקרו המצטינים על הבריתא של מושבות הכהנים הגיעו קלין לככל דעה, שיש אפשרות לפתח את ידיעת חלוקתה הדתית של א"י שלפני החורבן, ואת רעינו זה הווציא לפועל בשני מאמריים חשובים: "חלוקת יהודה והגליל", "חלוקת א"י למקומות"¹). לא כל פרטיהם של שני המאמריים נתקבלו על דעת החכמים וגם קלין עצמו עצמו שינה את דעתו במשך הזמן בכמה וכמה ענינים. אף-על-פי-כן אין כל ספק, שמסקנותיהם העיקריות של החוקירות האלה עומדות וקיימות. החלוקה הדתית של א"י, כפי שקבעה קלין אינה אלא החלוקה החילונית של הארץ, שהיתה קיימת בימי מלכי בית השמונאים למטרות אדמיניסטרטיביות-פיסקליות, והוא שנטקבלת שלא שנווים גם על ידי הכבשים הרומיים לשם אותן המטרות²). תגלויתו של קלין יכולה, איפוא, לשמש נקודת מוצא לחקירה אחרת, שמקומה מוחוץ לתהומי ידיעת א"י" במבנה המצוצם, ודבר זה הוא ראייה חזותית לערכה המדעית הקיימן.—חשיבות יתרה נודעת למחקרו על "הגליל מיימי המכבים עד שנת 67"³). בו סתר בפשטות גמורה ובראיות מצוינותו את דעת החוקרים הנוצרים, שכאיו לא היה הגליל אלא "גלאי הגויים", וכאיו היישוב היהודי בו היה כמות מבודלת כבר בימי החשמונאים הראשוניים. הוא גילה, שבזמן שהגליל נזכר בפעם הראשונה בתעודותינו, אין הוא ארץ נכריה, כמו שמתואר בחקריהם של חכמי הגויים, אלא מקום יישוב היהודי מוצק וגדול, שראשיתו נועוצה במאות הקודמות, בימי נחמיה ולפניו. ולא עוד אלא שקלין סתר בהחלט את דעתם של חכמי אורה"ע כאילו היישוב היהודי בgalil ממוצא נכרי הוא.—חשיבות רבה נודעת למאמריו של קלין על "אריסטות הגדולה" בארץ-ישראל. הפרק הזה בתולדות א"י בימי הבית השני הואר לראשונה על

(1) ספר השנה של ארץ ישראל, שנה א' (חרפ"ג), ע"ע 24–21; שם, שנה ב'–ג'

(תרפ"ו), ע"ע 17–24.

(2) נטיין זה עשייתי בספריו המשטר הרומי בא"י, ע"ע 19–30.

(3) מחקרים ארציישראלים, חוברת ד' (1928). הספר כתוב גרמנית.

ידי הידועות שבספריו של זינון⁴). קלין השתדל לקבע את מקומות האристות הגדולה בבית-ענת⁵ ולעקוב אחרי האристות שבבשנ, החל מימי הירודס בפרק זמן של שלוש מאות שנה בקרוב, ואחרי האристות שבג'יל. במאמר שני⁶ בדק קלין את עקבות האристות בסביבות ירושלים ובעבר הירדן. אף-על-פי שהעקבות האלה דלים הם, מכל מקום נודעת חסיבות רבה לעצם הכלל, שהמשק החקלאי היהודי בא"י בימי הבית השני התנהל במידה רבה בשיטת האристות הגדולה, رغم השלטונות הרומיים ירששו ואחיו בו מאות שנים. — לבסוף כדי להעיר על המאמר שפרשם קלין על "עשרים וארבעה בולאות שביהודה"⁷). הפירוש שנותן קלין למלה "בולה" אינו נכון. אולי אין הטעות הזאת שוללת מעיקר הדברים את ערכם המדעי. קלין קבע כאן את גבולות שטח יהודה שבו נחלקו המלחמות ערב חורבן הבית השני והראה, כי היישוב היהודי כאן היה גדול וכי גדול היה גם החורבן. פרופ' שמואל קלין ז"ל הוסיף כמה הנחות-יסודות לחקירת תקופת הבית השני, שיש למונתו על נכסינו כאן ברזל של חקירה העברית החדשה.

(4) השווה את מאמרו של ציריקובר, תרביין, שנה ד', ע' 226 ולהלאה, 354 ולהלאה.

(5) ידיעות ב', חוברת ג', ע' 3 ולהלאה.

(6) שם, תרציה, חוברת ד', ע' 109 ולהלאה.

(7) מאמריהם לזכרון צ. פ. חיים, ע' 280 ולהלאה.

לדמותו של הפרופ' שמואל קלין ז"ל *

מאת שמואל ייבין

לא נתאספנו להספיד ולקוננו. באנו להתייחד כאן עם זכרו של חברנו המנוח ולהבהיר לנו לעצמנו, כל אלה שהוא ועבדו עמו במחיצתו, ולאחריהם — שלא זכו לכך, את מפעלו, את הירושה הרווחנית, אשר הניח אחריו להיות לו לשם ולזוכר בין החיים, ואשר ציווה לנו להיות לנו לשאור תוסס ולגורם מדרבן להמשיך לטוטות את מסכת הדברים אשר בהם עסק כל ימי חייו.

כבר דובר כאן על מפעל חייו העיקרי, על המداع אשר העלה אותו

*) דברים שנאמרו באספת האזכרה בירושלים, שנערכה מטעם חברתו ומוסדות אחרים

כיום השלישי לפטירתו.